

Gönderim Tarihi: 16.06.2025

Kabul Tarihi: 11.11.2025

FRİGLER: ANADOLU'YA GÖÇLERİ, KÜLTÜREL ETKİLEŞİMLERİ VE SERAMİK BEZEMELERİ IŞIĞINDA SANATIN GELİŞİMİ

Phrygians: The Development of Art in Light of Migration to Anatolia, Cultural
Interactions and Ceramic Decorations

Bahattin ÇELİK

Prof. Dr.; Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi, Türk ve İslam Sanatı Bölümü
bcelik@aybu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2630-3379

Mustafa ŞENER

YL Mezunu; Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
mustafasenersp1@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-3903-2747

Çalışmanın Türü: Araştırma Makalesi

Abstract

The Phrygians were an Indo-European people who migrated to Anatolia from Thrace and the Balkans after the 13th century BC. They settled during the collapse of the Hittite Empire and soon blended with Anatolian culture, developing a distinctive civilization. Shaped under the influences of Neo-Hittite, Assyrian, and Greek cultures, Phrygian culture reached its artistic peak in the 8th century BC. In woodworking, furniture making, and inlaying, the Phrygians skillfully used boxwood and walnut, decorating furniture with geometric patterns. The ivory workshop and table fragments found in Gordion are important examples of this craftsmanship. In addition, bronze belts, fibulae, and clothing ornaments reflect Phrygian metalwork.

In ceramic decoration, geometric motifs such as rays, triangles, zigzags, concentric circles, checkerboard, and meander were common. Triangles were combined with lattice designs, zigzags were placed on the shoulders of vases, and concentric circles were used as filler ornaments in metopes. These decorations demonstrate a synthesis of Anatolian tradition with Greek and Assyrian influences. The Phrygians were influenced by contemporary cultures but preserved their originality, leaving lasting contributions to Anatolia's cultural heritage. Especially the finds from Gordion convey the aesthetic and rich character of Phrygian art to the present day.

Keywords: Phrygians, Anatolia, Hittite Empire, Art and culture, Geometric motifs.

Öz

Frigler, M.Ö. 13. yüzyıl sonrasında Trakya ve Balkanlar üzerinden Anadolu'ya göç eden Hint-Avrupa kökenli bir topluluktur. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında yerleşmiş, kısa sürede Anadolu kültürüyle kaynaşarak özgün bir uygarlık geliştirmişlerdir. Geç Hitit, Asur ve Yunan etkileri altında şekillenen Frig kültürü, M.Ö. 8. yüzyılda sanatın zirvesine ulaşmıştır. Ahşap işçiliği, mobilyacılık ve kakmacılıkta sarı şimşir ve ceviz ağacını ustalıkla kullanan Frigler, mobilyaları geometrik desenlerle süslemişlerdir. Gordion'da bulunan fildişi atölyesi ve masa parçaları bu zanaatkarlığın önemli örneklerindendir.

Ayrıca bronz kemerler, fibulalar ve giysi süsleri Frig metal işçiliğini yansıtır. Seramik süslemelerinde ise ışın, üçgen, zigzag, iç içe daire, dama ve meander gibi geometrik motifler yaygındır. Üçgenler kafes desenleriyle birlikte, zigzaglar vazo omuzlarında, iç içe daireler metoplarda dolgu süslemeleri olarak kullanılmıştır. Bu bezemeler, hem Anadolu geleneğinin hem de Yunan ve Asur etkilerinin bir sentezini gösterir. Frigler, çağdaş kültürlerden etkilenmiş fakat özgünlüklerini koruyarak Anadolu'nun kültürel mirasına kalıcı katkılar bırakmışlardır. Özellikle Gordion buluntuları, Frig sanatının estetik ve zengin yapısını günümüze taşımaktadır.
Anahtar Kelimeler: Frigler, Anadolu, Hitit İmparatorluğu, Sanat ve kültür, Geometrik motifler.

1. GİRİŞ

Frigler, antik Anadolu medeniyetlerinden biri olarak tarih sahnesinde önemli bir yer tutar. Bu halkın kökenleri ve Anadolu'ya göçleri, hem arkeolojik kazılar hem de antik çağ yazarlarının eserleri aracılığıyla anlaşılmaktadır. Herodotos ve Strabon gibi yazarlar, Friglerin Avrupa kökenli bir medeniyet olduğunu ve Anadolu'ya gelmeden önce "Brigler" olarak bilindiklerini belirtirler. Friglerin Anadolu'ya ilk gelişleri, Hitit Devleti'nin çöküş sürecine rastlar ve bu süreç MÖ 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir. Trakya ve Macaristan tümölüslerinden elde edilen arkeolojik veriler, Frig kültürüyle benzerlikler sergileyerek bu topluluğun Balkanlar yoluyla Anadolu'ya göç ettiğine işaret etmektedir.

Frig sanatı ve kültürü, özellikle MÖ 8. yüzyılda altın çağını yaşamıştır. Frig sanatı, Geç Hitit-Suriye, Yunan ve Asur sanatlarının etkilerini taşıyan özgün bir karaktere sahiptir. Frig ustalarının maden ve ahşap işçiliğinde gösterdiği ustalık, bu dönemdeki diğer medeniyetler tarafından taklit edilmiştir. Geometrik motifler, Frig sanatının ayırt edici özelliklerindendir ve bu motifler özellikle seramiklerde ve mobilyalarda belirgin şekilde görülmektedir. Frig mobilyacılığı, bölgedeki zengin orman kaynakları sayesinde gelişmiş ve estetik açıdan değerli eserler ortaya çıkarmıştır. Frig ustaları, zanaat ve mobilyacılık alanında ustalıklarıyla tanınmışlardır. Ahşap işçiliği, özellikle sarı şimşir ağacı ve ceviz ağacının estetik uyumu ile dikkat çeker. Kakmacılıkta ardıc kakmalar kullanılmıştır. Gordion'da bulunan fildişi atölyesi ve mobilya parçaları, Friglerin sanatında önemli bir yer tutar. Gordion'da keşfedilen masa, Frig mobilyacılığının bir örneğidir ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Frig mobilyalarında kullanılan motifler, tekstil işçiliklerinde de görülmüştür.

Frigler, kemer gibi giysi aksesuarlarında da özgün tarzlar geliştirmişlerdir. Bronz kemerler, stilize edilmiş rozetler ve perçinlerle süslenmiştir. Asur seramikleri ile benzerlikler taşıyan Frig seramikleri, Grek geometrisiyle de paralellik gösterir. Frig seramiğinde ışın motifleri, üçgenler,

zigzaglar, iç içe daireler, dama bezemeleri ve diğer geometrik desenler yaygındır. Bu motifler, Frig sanatının karakteristik özelliklerini oluşturur ve komşu bölgelerin sanatlarıyla benzerlikler taşır. Friglerin sanatında görülen motiflerin birçoğu, Alishar, Boğazköy, Kültepe ve Maşat Hüyük gibi merkezlerde de bulunur. Bu motifler, Frig kültürünün etkisini ve yayılımını göstermektedir. Frigya'nın etkisi, Gordion ve çevresindeki kazılarda bulunan eserlerle doğrulanmaktadır. Geometrik süslemeler, Frig zanaatkârlığının ileri seviyesini göstermektedir. Frig kültürünün Anadolu'da yayıldığı ve diğer medeniyetler üzerinde etkili olduğu arkeolojik buluntularla kanıtlanmıştır. Anadolu'da uzun süreli bir hâkimiyet sürdüren Frigler, bu zaman içinde karakteristik bir kültür ve sanat yapısı oluşturmuşlardır. Arkeolojik buluntular ve antik kaynaklar, Friglerin zengin ve çeşitli kültürel mirasını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Friglerin mobilyacılıktaki ustalıkları, geometrik desenlerin yoğun kullanımı ve komşu medeniyetlerle olan etkileşimleri, bu halkın tarih sahnesindeki önemini vurgulamaktadır.

1.1. Amaç Yöntem ve Hedef

Bu çalışmanın amacı, Friglerin Anadolu'daki tarihî, kültürel ve sanatsal etkilerini inceleyerek, özellikle seramik süslemeleri konusuna odaklanarak, bu medeniyetin kökenlerinden sanat ve zanaatkârlıklarına kadar olan süreci ortaya koymaktır. Frigler, Avrupa kökenli bir halk olarak Anadolu'ya göç etmiş ve burada önemli bir medeniyet kurmuşlardır. Bu çalışmada, Friglerin göç yolları, yerleşim bölgeleri, sanatsal ve zanaatkârlık alanlarındaki başarıları ile diğer medeniyetler üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Çalışmanın temel amacı, Frig seramik süslemelerinin kapsamlı bir tablosunu oluşturmak ve bu süslemelerin tarihî bağlam içerisindeki yerini güncelleyerek ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Friglerin seramik süsleme teknikleri, kullanılan motifler ve komşu medeniyetlerle olan etkileşimleri incelenecektir. Bu çalışmanın sonunda, Friglerin Anadolu'daki tarihî ve kültürel mirasını daha iyi anlayarak, özellikle seramik süslemeleri alanındaki katkılarını ve diğer medeniyetlerle olan etkileşimlerini ortaya koymayı amaçlıyoruz. Bu süreçte, güncel bir tablo oluşturarak Frig seramik süslemelerinin sanat tarihi içindeki yerini ve önemini vurgulayacağız.

Bu çalışmada, Frig sanatında seramik süslemelerini incelemek için şu yöntemler kullanılacaktır: Antik kaynaklar, akademik makaleler ve arkeolojik raporlar taranarak Frig sanatına dair mevcut bilgiler derlenecektir. Gordion başta olmak üzere önemli Frig yerleşimlerinden elde edilen seramik buluntular üzerindeki süslemelerin incelenmesiyle, Frig seramik bezemelerine ait güncel bir envanter hazırlanacak; bu çalışma kapsamında

motifler, ait oldukları dönemler ve benzer örneklerin görüldüğü diğer merkezler belirlenecektir.

2. ANADOLU'YA GÖÇLERİ

Frigler hakkında edinilen bilgiler, Frig yerleşimlerinde yürütülen arkeolojik kazıların yanı sıra, bazı Antik Çağ yazarlarının aktarımlarından da sağlanabilmektedir. Tarihçi Herodotos (2002, s. VII, 73.) ve coğrafyacı Strabon'un (Strabon, 1987, s. VII, 3.2; VII, 25; XII, 3.20.) ifadelerine göre Frigler kökeni Avrupa'ya dayanan bir halk olmalı ve Anadolu'ya gelmeden önce "Brigler" adıyla anılmaktaydılar. Anadolu'ya göç eden Frigler'in geliş zamanı, çoğunlukla Hitit Devleti'nin yıkılışından kısa bir süre öncesine tarihlenir. Bilim dünyasında hâkim olan görüşe göre bu dönem, Doğu ve Batı'nın karşı karşıya geldiği Troya Savaşı'yla eşzamanlıdır (Memiş, 2012, s. 114). Arkeolojik veriler incelendiğinde, Trakya ve Macaristan bölgesindeki tümölüslerde ele geçen buluntuların Friglerde benzerlik taşıdığı görülmektedir. M.Ö. 9. Yüzyılın ortalarına tarihlenen Troya VIIb2 tabakasında (1190-1100), kaba formlu ve düzensiz şekilde üretilmiş seramik örneklerine raslanmıştır. Bahsi geçen seramik, Anadolu Gri Seramiği'nde carinated (omurgalı) kâse olarak geçer. Envanter numarası E9.293.1 Yükseklik: 3 cm, Kalınlık: 4 mm. Gövde parçası, üzerinde küçük bir düğme, düğmenin üstünde iki yatay oluk ve kazınmış dikey çizgiler bulunmaktadır. Çark yapımı, gri. Dış yüzey sırlı ve cilalı, iç yüzey sırlı ve cilalı (Fig.1) (Hnila, 2012, s. 254,255). Söz konusu seramiklerde boynuzu andıran çıkıntılarının yanı sıra spiral ve halka motifleri dikkat çekmektedir. Bu seramiklerin, Geç Tunç Çağı Macaristan'ında ortaya çıkarılan 'Buckel Keramik' örnekleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermesi, Trakya'dan Anadolu'ya doğru gerçekleşmiş olabilecek bir göç hareketine işaret etmektedir (Baydur, 1970, s. 71).

Figür 1. Troya VIIb2 katı, 'Buckel Keramik.' (Hnila, 2012, s. 255).

Uzun süre Anadolu'da egemenlik kurmuş olan Hitit Devleti'nin zayıflama sürecine girmesiyle birlikte, M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısında Friglerin Anadolu topraklarına yerleştiği anlaşılmaktadır. Hitit

İmparatorluğu'nun çöküşü sonrasında, bölgede çeşitli ölçeklerde pek çok yeni kültürel yapı gelişmiştir. Bu yeni siyasal yapılar arasında özellikle Urartular ve Frigler, öne çıkan güçlü medeniyetler olarak dikkat çekmektedir (Memiş, 2009, s. 49). Frig göçlerine dair bilgi sunan önemli kaynaklardan biri de Mısır yazıtlarıdır. Mısır firavunu Merneptah dönemine, yani M.Ö. 1229–1220 yıllarına ait belgelerde, dış medeniyetlerden söz edilirken “Hitit yurdu barış içindedir” ifadesine yer verilmiştir (Kınalı, 1987, s. 126). Bu ifadeden, göçlerin gerçekleştiği dönemde Hitit Devleti'nin henüz tamamen yıkılmamış olduğu anlaşılmaktadır ayrıca bu olayların ardından Anadolu'da yaşanan siyasi gelişmelerde Friglerin de etkin bir rol üstlendiği bilinmektedir (Sevin, 2007, s. 193).

Hint-Avrupa kökenine sahip olmalarına rağmen, Frigler Anadolu'ya kısa sürede uyum sağlamış ve Geç Hitit ile Helen kültürlerinin etkisi altında kalmışlardır. Ancak bu kültürel etkileşime rağmen, zamanla kendilerine has ve yerel öğeler içeren özgün bir Anadolu kültürü geliştirmişlerdir. Özellikle Frig ustalarının ürettiği metal ve ahşap işçiliğine dayanan sanat eserleri, dönemin Hellen ustaları tarafından da örnek alınmış ve zamanla taklit edilmiştir. Bu taklitler arasında, geometrik süslemelere sahip mobilyalar ile gümüş ya da bronzdan yapılmış çengelli iğneler dikkat çekmektedir (Akurgal, 2005, s. 265).

3. KÜLTÜREL ETKİLEŞİMLERİ

Frig sanatının kökenleri incelendiğinde, Yunanistan üzerinde etkili olmuş ve dolayısıyla Yunan sanatıyla belirgin benzerlikler taşıyan bir sanat anlayışının, Frigler tarafından geliştirildiği görülmektedir. Etnik ve kültürel açıdan Yunanlara kısmen yakın bir topluluk olan Frigler, zamanla bu benzerliği daha da belirginleştirmiştir. Özellikle daha sonraki dönemlere ait Frig anıtlarında bu etkileşim çok daha açık bir şekilde izlenebilmektedir (Ramsay, 1888, s. 352). Günümüze ulaşan Frig eserlerinin büyük bölümü M.Ö. 8. yüzyıla tarihlendirilmektedir ve bu dönem, Friglerin kültürel ve sanatsal açıdan en parlak dönemi olarak değerlendirilebilir. Frig sanatında, Geç Hitit-Suriye, Yunan ve Asur sanatlarının etkileri açıkça gözlemlenebilmektedir. Özellikle geometrik motiflerin yoğun biçimde kullanılması, Bu özellik, Frig sanatını çağdaş sanatlardan farklı kılan bir ayırıcı unsur olarak öne çıkmaktadır (Devries, 2006, s. 52).

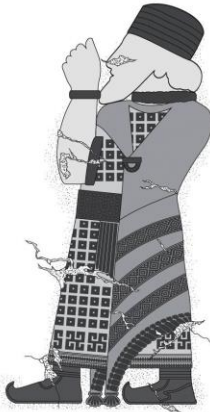
Demir Çağı'nda, İç Anadolu ovalarında ortaya çıkan bezemeli seramikler, Güneydoğu Avrupa kökenli Friglerin kendilerine özgü kültürel geleneği olarak kabul edilmektedir. Trakya ve Gordion gibi merkezlerde ise üçgen, kare ve daire gibi geometrik formlarla süslenmiş kap örneklerine

sıklıkla rastlanmaktadır (Melih Arslan, 2010, s. 216). Günümüzde elde edilen arkeolojik buluntular ışığında, Frig sanatı ikonografik ve üslup özelliklerine göre beş temel evrede değerlendirilmektedir: Erken Dönem (M.Ö. 750–730), Geçiş Dönemi (M.Ö. 730–725), Olgun Dönem (M.Ö. 725–650), Subgeometrik Dönem (M.Ö. 650–575), Geç Frig Üslubu (M.Ö. 575–300). (Akurgal, 2003, s. 191). "Araştırmalarda "Erken Frig Stili" terimiyle ifade edilen bu üslubun sanatsal yansımaları arasında eşmerkezli daireler, ışın demetleri, stilize edilmiş ağaç motifleri ve çeşitli geometrik süslemeler öne çıkmaktadır. Özellikle eşmerkezli daireler, kompozisyonlar, çoğunlukla birbirine geçmiş üç halkadan oluşan düzenlemeler şeklinde sunulmaktadır (Akurgal, 1955, s. 17). Alishar 4bM yapı katmanındaki C odasında bulunan büyük bir eser, Erken Frig ve Olgun Frig arasındaki geçiş dönemine işaret eder (Akurgal, 1955, s. 24). Süslemeleri özellikle boyun kısmında yoğunlaşan bu eser, yeni bir üslubun habercisi olarak değerlendirilir. Alishar kazılarında ortaya çıkan ve Olgun Stil olarak sınıflandırılan eserler, geometrik bezemelerle dolu kaplarla tanınır. Bu stilde menderes, kafesli kareler, eşkenar dörtgenler, üçgenler, yatay zikzak ve menderes şeritleri ile damalı desenler yaygındır. (Akurgal, 2003, s. 192). Subgeometrik stilde MÖ. 7. yüzyılın ortalarından itibaren Frigler, Hellenlerden ithal ettikleri İon seramiklerindeki T-motifini taklit etmeye başlamıştır (Akurgal, 2003, s. 194). MÖ 550-500 civarında, Geç Frig sanatı Ankara'daki Kybele kabartmalarıyla İon heykelticiklerinden etkilenecek ortaya çıkmıştır.

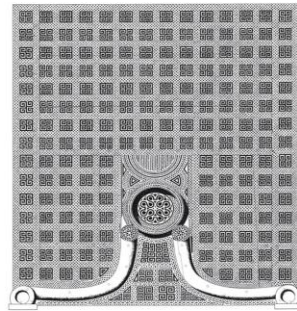
Frigler, bu dönemde Afyonkarahisar ile Eskişehir civarında kayalara oydukları tapınaklar ve mezarlarla kendilerine has bir sanat biçimi yaratmışlardır (Akurgal, 2003, s. 194-195). Frig sanatının en özgün dallarından biri olan mobilyacılık, bölgedeki zengin orman varlıklarının sunduğu imkânlarla ustalıklı harmanlanmıştır. Bu alanda üretim sadece ahşabın fonksiyonelliğine indirgenmeyip, malzemenin doğal rengi ve kokusu da estetik bir bütünlük içinde titizlikle değerlendirilmiştir örneğin, mobilyacılık alanında sarı şimşir ağacı ile cevizin estetik bir uyumunu kullanmıştır. Kakmacılıkta ise, ardıç kakmaları özel tutkalla şimşir mobilyalar üzerine yerleştirilmiştir. Gordion'da mobilyacılıkla ilişkilendirilen fildişi atölyesi bulunmasına rağmen ahşap oymacılığı alanında gelişme göstermemiştir. Kuzey Suriye'den gelen fildişiyle yerel atölyelerin karşılaşması, Gordion'un köklü bir geleneği ve kendine özgü tarzını yansıtır. Özellikle ahşap kakma işçiliğinde görülen silahlı süvariler, balık tutan figürler, kartal başlı mitolojik yaratıklar ve geyik kabartmaları, Orta Anadolu'ya özgü bir atölyenin karakteristik eserleri olarak, diğer bölgesel sanat örneklerinden belirgin biçimde ayrılmaktadır (Sevin, 1999, s. 200, 201, 202).

Friglerin mobilyacılıkta zirveye ulaştığı ve en parlak dönemleri olarak kabul edilen Olgun Stil, bu alandaki ustalıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Elizabeth Simpson'ın restorasyonunu yaptığı bir masa parçası, mobilya sanatına dair en dikkat çekici örneklerden biridir (Fig.2) Motifler arasında kare, elmas ve üçgen şekillerinin yanı sıra, şaşırtıcı bir detay olarak minyatür boyutta karmaşık bir labirent deseni de yer almaktadır; bu, esere benzersiz bir derinlik ve gizem katmaktadır (Simpson, 1988, s. 28-29).

Süsleme detaylarına bakıldığında, Friglerin sıkça tercih ettiği ve benimsediği geometrik motiflerin benzerleri komşu bölgelerde de görülse de bu desenlerin taşıdığı özgünlük ve tarz, yalnızca Frig sanatına özgü bir moda olarak öne çıkmaktadır (Fig.4) (Simpson, 2010, s. 48). Bunun yanı sıra, Geç Hitit Kralı Warpalawas'ın giysisinde bulunan bezemelere paralellik göstermektedir (Fig.3) (Muscarella O. W., 2007, s. 174,175). Frig mobilyalarındaki süsleme motiflerinin, Frig tekstil işçiliğinde de gü.lü bir şekilde yansımaları bulunmaktadır. Öyle ki, bu süsleme geleneği İyon sanatçıları tarafından derinden etkilenmiş ve ilham kaynağı olmuştur (Akurgal, 1998, s. 268). Gordion'un iç kale höyüğü ve çevresindeki tümülüslerde ise, yerinde korunmuş yüzlerce küçük tekstil parçası günümüze ulaşmıştır. Bu parçalardaki bezemeler, doğu Akdeniz'e yayılan Frig seramiklerindeki açık-koyu renkli geometrik desenlere benzer motifler içermektedir (Fig.4) (Morgan, 2015, s. 88,89).

Figür 2

Figür 3

Figür 4

Figür 2. MM Tümülüsü Kakmalı Masa, Olgun Stil. (Simpson, E. (2010), Fig.58)

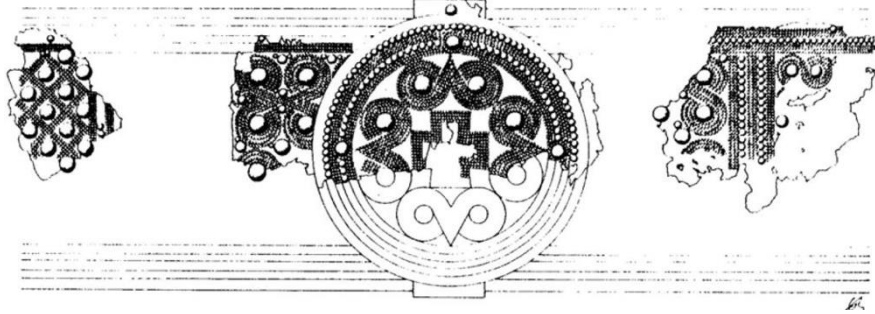
Figür 3. İvriz Kaya Kabartması, Kral Warpallas Çizimi Üzerindeki Elbise Frig Motifleri İçermekte. Holzman, S. (2019). Fig.11

Figür 4. Frig Seramiklerindeki Açık-Koyu Renkli Geometrik Desenler. Simpson, E. (2010). Fig.9

Frigya etkileri Anadolu'da, Gordion'un liderliğinde; Boğazköy, Efes, Eskişehir, Alishar, Ankara, Bayraklı, Midas Kenti, Pazarlı, Manisa, Larisa, Truva, Kerkenes, Sardis ve İvriz gibi çeşitli merkezlerde belirgin biçimde görülmektedir. Muscarella'nın XII. grup fibulalar üzerine yaptığı çalışmada, bu fibulaların çeşitli alt kategorilere ayrıldığı ve büyük çoğunluğunun doğrudan Frigya'da, yerel üretim olduğu tespit edilmiştir (Erdan, 2019, s. 163). Sadece bronz eserlerin yaygın üretimi değil, aynı zamanda altın, elektron, gümüş ve demir gibi değerli ya da yarı değerli metallerden yapılmış objelerin de varlığı bilinmektedir (Muscarella O. W., 1964, s. 36). Grup XII fibulaları, genellikle ayak kısımları ve gövde üzerinde çeşitli süslemelerle dikkat çeker. Muscarella'ya göre, bu süslemeler esasen dekoratif bir işlev taşımakta olup, pratik bir amaç gütmemektedir. Genellikle düz ve yuvarlak formlarda, farklı kalınlıklarda kare veya dikdörtgen şekillerde ortaya çıkan süslemelerden bazıları keskin, bazıları ise daha yumuşak hatlara sahiptir (Muscarella O. W., 1967, s. 13).

Fibulalarda bulunan süslemeler, genellikle diskler, yüzükler, silmeler, küresel ve bikonik boncuklar ile dikdörtgen veya kare biçimindeki geometrik şekillerden oluşur ve kenarları keskin ya da hafif yuvarlatılmıştır. Ayrıca, fibula gövdelerinde bulunan büyük ve küçük boyutlu ayak bölümleri ile iğne tutamak plakası üzerinde, içi boş küçük yarı küresel çivilerle yapılmış detaylı süslemeler de yer almaktadır (Ertuğrul, 1983, s. 85). Frig dönemine ait giyim tarzında, polos olarak adlandırılan yüksek başlıkların üzerinden sarkan uzun başörtüleri, beldeki kemerin arasından geçirilerek eteğe kadar uzanırdı. Bu stil, Anadolu giyim geleneğinde tarihsel süreç boyunca sıkça benimsenmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Berkol, 2020, s. 31). Frig kemerleri, Kafkasya, İran ve Urartu kökenli türdeşlerinden farklı nitelikler taşır.

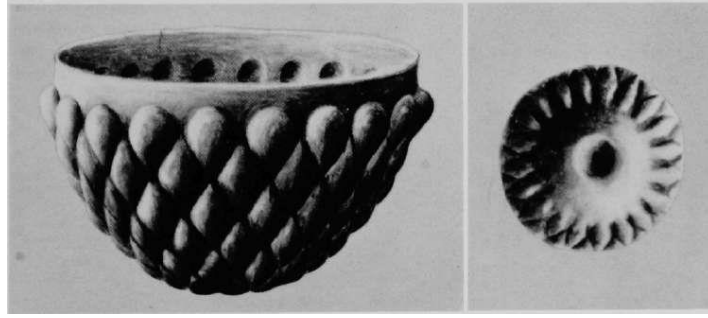
Genellikle daha dar formlarda olan bu bronz kemerlerde figüratif sahneler rastlanmaz; süslemeler oldukça sade ve işlev odaklıdır (Vasıla, 2005, s. 92). Gordion'da, Tümülüs MM ile W Tümülüsü'nde ortaya çıkarılan bir kemer türü, dokuz geniş deri şeritten oluşmakta olup, bronz perçinlerle ve repo üsse (kabartma) tekniğiyle işlenmiş büyük disklerle süslenmiştir. Bu dikkat çekici örnek, Tümülüs MM'nin batı duvarına asılı halde bulunmuştur (Young R. S., 1983, s. 170). Tümülüs W'deki iskeletin bel kısmında tespit edilen parça, merkezinde açık bir alan bulunan ve farklı desenlerde bronz perçinlerle bezeli bir disk içeren deri bir kemere aittir. Diskin iç bölümü, stilize edilmiş bir rozet formunu andıran dekoratif bir kompozisyona sahiptir (Fig.5) (Vassileva, 2007, s. 669).

Figür 5. W Tümlüsü içerisinde bulunan *in-sutu* haldeki bronz kemer, iç kısmı stilize edilmiş rozeti andırmaktadır. (Vassileva, M. (2007) Fig.3)

Akurgal, Frig seramik sanatında Asur etkisi olmadığını fikrini vurgulamaktadır. Ancak Demir Çağı Anadolu seramiklerinde bazı benzerlikler bulunur. Asur sırlı seramiklerinde temel bezeme öğeleri arasında boğalar, keçiler ve bitkisel motifler öne çıkar. Hayvan figürleri genellikle palmet ağaçlarının yanında diz çökmüş ya da arka ayakları üzerinde yükselmiş pozisyonlarda betimlenmiştir (Özkaya, 1995, s. 163,164). Asur hayvan figürleri, Frig örneklerine kıyasla daha doğal ve canlı bir görünüme sahiptir. W Tümlüsü'nde bulunan çam kozalağı süslemeli bronz kâse, büyük olasılıkla Asur kökenli veya Asur etkisiyle yapılmıştır (Fig.6) (Young S. R., 1960, s. 231). Demir Çağı Frig sanatında; daireler, meander motifleri, ışın dizileri, üçgenler ve zikzaklar gibi çeşitli geometrik desenler dikkat çeker. Akurgal'a göre bu bezemelerin eşzamanlı biçimde ortaya çıkması rastlantı değildir ve söz konusu motiflerin, Yunan etkilerinden bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Özkaya, 1995, s. 153). Muscarella, M.Ö. 8. yüzyılda Grekler ile Frigler arasındaki kültürel temaslara işaret eden kaynaklara değinmekte; çanak çömlek süsleme tekniklerinde Anadolu kökenli zanaatkârların, Yunan sanatından etkilenmiş olabileceğini ileri sürmektedir (Muscarella O. W., 1967, s. 61). M.Ö. 7. yüzyılda Frig ve Kuzey Suriye arasında ilişkiler olduğunu, Kargamış'taki Frig buluntuları ve kabartmalarındaki Frig betimlemelerinden öğreniyoruz son kazılarında gün yüzüne çıkarılan bazı fildişi ve bronz objeler, Frigler ile çevre kültürler arasındaki etkileşimlere dair kayda değer veriler vermektedir. Özellikle Megaron III'te ele geçen fildişi plakada betimlenen atlı savaşçı figürü, üslup ve tema açısından Kuzey Suriye kökenli benzer örneklerle dikkat çekici bir benzerlik sergilemektedir. Ankara orthostadları, kültürel ilişkiler bağlamında somut bir örnek teşkil eder (Özkaya, 1995, s. 161). Bahsi geçen eserlerin, ya doğrudan Kuzey Suriye kökenli ustalar tarafından üretildiği ya da bu bölgenin sanatsal etkisi altında biçimlendiği

değerlendirilmektedir. Bu durum, Frigya ile Kuzey Suriye arasındaki kültürel temasların M.Ö. 9. yüzyıla kadar izlenebileceğini ortaya koymaktadır (Sams G. K., 1989, s. 474-453). M.Ö. 2.

Figür 6. W Tümülüsünden Çam Kozalağı Süslemeli Bronz Kâse Asur Kökenli veya Asur Etkisi İle Yapılmış Olmalıdır. (Ramage, A. (1983). Syf.203).

Binyılın ilk çeyreğine tarihlenen Kültepe kazılarında, boyalı seramiklerin varlığına ilişkin somut bulgulara ulaşılmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait bu seramikler üzerinde, çoğunlukla geometrik motiflerle bezenmiş iki farklı boyama tekniğinin kullanıldığı belirlenmiştir (Özgüç, 1950, s. 81). Alishar 'ın 3. katmanındaki "Kapadokya boyalıları" seramikleri, Karum'un koloni öncesi ve Ib katmanlarında da görülür. Erken stil örneklerindeki eşkenar dörtgen, zigzag, Dama ve X paneller, Demir Çağı Anadolu motiflerini çağrıştırır ancak bezeme düzenleri farklılık gösterir. Dalgali çizgilerle bezemenin kökeninin Trans Kafkasya olduğu veya Sams'a göre Anadolu geleneği olduğu ve Gordion'un en eski boyalı seramiklerinde tekrarlandığı düşünülür (Özkaya, 1995, s. 122).

4. SERAMİK MOTİFLERİ

Frig sanatında sıkça rastlanan süsleme unsurları arasında zikzaklar, üçgenler, meanderler, balıksırtı desenleri ve iç içe geçmiş daireler yer alır. Bunun yanı sıra, kafes desenleri, eğik dama motifleri ve çapraz çizgilerle birlikte, tüy biçimli figürler, kelebekler, ağaç temaları ve panel süslemeleri de tercih edilmiştir. Ayrıca baklava ve dama bezemeleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle ışın bezemeleri Erken Frig döneminden itibaren, Renkli çömleklerin en erken örneklerinden biri olan çanaklarda, boyun kısmı süslemeleri dikkat çekmektedir. Genellikle yatay şeritler halinde boynu çevreleyen bu motifler, bazen ikinci bir şeritle birlikte kullanılır ve sıkça rastlanır. Doğu Frig seramiklerinde temel dekoratif unsur olan ışın motifleri ise, Batı Frigya'da aynı yaygınlığa sahip değildir. Bu bölgede rastlanan ışın motifleri, Doğu Frigya'dakilere kıyasla daha kısa ve geniş bir formda olup,

diğer süslemelerle beraber harmanlanarak kullanılmıştır (Özkaya, 1995, s. 44) Anadolu kökenli olduğu kesinleşmiş olan ışın motifleri, özellikle Doğu Platon'da yoğun şekilde görülür ve burada genellikle Alishar IV figüratif tarzıyla ilişkilendirilir. Alishar'dan bu motiflerin varlığı IV tabakalarında açıkça belgelenmiştir. Ayrıca, Boğazköy, Kültepe ve Maşat Höyük gibi merkezlerde de Demir Çağı'nın en erken katmanlarından itibaren ışın motiflerine rastlanmaktadır (Sams., 1994, s. 147,148). Üçgen motifleri, Erken, Orta, Geç Frig 'de kullanılmıştır. Alan seçimine özen gösterilerek ve rastgele yerleştirmekten kaçınılarak, dekorasyonda titiz bir düzen uygulanmıştır. Kraterlerin omuz ile boyun arasındaki yatay bantlarda, kalın ya da ince çizgili zigzag motiflerinin kolları arasındaki boşluklar çapraz biçimde doldurulmuştur. Üçgenler genellikle üç ana kategori altında incelenmiştir. Bu üçgenler belirli bir düzende işlenmiş ve rastgele olmayacak şekilde kullanılmıştır. Kompozisyonda üçgenler, ya sıralı bir biçimde ya da farklı süslemelerle birlikte kullanılarak bütünsel bir düzen oluşturulmuştur. En çok tercih edilen tür ise kafes desenli üçgenlerdir. (Özkaya, 1995, s. 56). Gordion'da en yaygın ana motif çapraz çizgili üçgenlerdir. Kuzey Suriye'de de üçgen motifleri bazen görülür, özellikle Hama'da. Bu motifler, Gordion'daki Tip 1A olarak adlandırılan düz çapraz çizgili üçgenlerle paylaşılan bir özellik gibi görünmektedir. Tip 3 olarak adlandırılan üçgen motifleri, geç dönem Frigya tabakalarında belirgin bir şekilde ortaya çıkar ve çoğu örnekte başat süsleme ögesi olarak yer alır. Yunan Geometrik sanatında bu motifin zaman zaman kullanılması ise, Frigya sanatıyla doğrudan bir bağlantısının olup olmadığı konusunda kesinlik taşımamaktadır; tıpkı benzer diğer desenler gibi bu ilişki belirsizdir. Ayrıca, Naksos Geometrik Dönemi'nde trapez biçimlerinde ve dairesel formlarda yer alan 3A tipi üçgenlerin de göz önünde bulundurulması önemlidir (Sams., 1994, s. 140,141,142). Zigzag desenleri, vazo boyama sanatının en temel süslemelerinden biridir ve en yaygın biçimi kalın şeritler halinde düzenlenmiş zigzaglardır. Bu şeritlerin arasında, bazen tek başına bazen de iç içe geçmiş dairelerle kombine edilmiş üçgen motifleri yer alır; bunlar yatay bantlar boyunca düzenle bir şekilde sıralanır (Özkaya, 1995, s. 46). Farklı zigzag türleri arasında en basit ve en sık rastlanı tek çizgili zigzag desenidir. Daha karmaşık ve gösterişli zigzaglar ise genellikle sadece vazoların omuz veya boyun bölgelerinde, birincil süsleme olarak kullanılır. Friglerce kullanılan karmaşık zigzaglar, Suriye-Anadolu koinesinin karakteristik özelliklerinden biridir ve gelenekte merkezi birleştirici öğelerden biri olarak yer alır.. Tip 3 zigzag motifi, zengin varyasyonlardan biri olarak sınıflandırılır. Yıkım Seviyesi'ndeki başka bir yuvarlak ağızlı testinin boyun bölümünde de bu motif tekrarlanır ve iç içe dairelerle

zenginleştirilerek daha karmaşık hale getirilmiştir. Bu daireler, motifin diğer yerlerde bulunmasıyla birlikte, muhtemelen Frigya etkisi olduğunu göstermektedir (Sams., 1994, s. 142, 143). İç içe daireler, genellikle metop alanlarında dolgu süslemeleri olarak kullanılmıştır. Kendi sınırlandırılmış alanlarında tek başlarına ya da daha geniş süsleme kompozisyonlarının parçası olarak yer alırlar. Özellikle metoplarda dolgu unsuru olarak işlev görmeleri, Doğu Frig seramiğinin Batı Frigya üzerindeki etkisinin önemli bir göstergesidir. Kızılırmak Bölgesi'nde dar kuşaklar içinde iç içe geçmiş daireler ve dalgalı çizgilerin bir araya gelişi, Gordion ve Midas Kenti'nde tamamen bu tarzda boyanmış vazoların ortaya çıkmasına ilham vermiştir (Özkaya, 1995, s. 47,48). Dama desenleri, özellikle testiciklerin emzik kısımlarında ve vazoların dar panellerinde yoğun olarak kullanılmıştır. Bu motifler, dolu ya da boş kareler ile taralı karelerden oluşan düzenlemelerle dikkat çeker. Gordion ve Sakarya Vadisi'ndeki diğer Frigya merkezlerinde dama motiflerinin daha sık tercih edildiği görülür. Bu geometrik süslemeler, askosların dekorasyonunu tek başına oluşturabildiği gibi, diğer motiflerin yan süslemesi olarak da önemli bir işlev üstlenir. En yoğun şekilde ise metop alanlarında, dikey bölücü kuşaklarda ve testiciklerin üzerinde karşımıza çıkarlar (Özkaya, 1995, s. 48,49) Erken Frig sanat repertuarında dama bezemesinin birkaç farklı çeşidine rastlanır. Bu desenler arasında bazıları oldukça karmaşık yapıya sahipken, en çok tercih edileni kesinlikle katı ve boş karelerin dönüşümlü olarak sıralandığı Tip 1 tasarımıdır. Tip 1 Checkerboard (dama deseni) ve Tip 1 çapraz çizgiler gibi evrensel geometrik motifler, Anadolu ile Suriye coğrafyasında geniş bir yayılım göstermiştir. Gordion kazılarında ise, en yaygın kullanılan varyasyonun Tip 1A olduğu dikkat çekmektedir; bu, nadiren tek noktalı boşluklar içeren (1B) ve sadece Brown-on-Buff boyamada bulunan (1C) çeşitliliklerle birlikte görülür. Tip 2'nin coğrafi dağılımı Tip 1A'ya benzerdir; ancak Gordion'da genellikle daha az popülerdir ve noktalı versiyonu sadece Malatya'da bulunur (Özkaya, 1995, s. 48,49). Meander deseni, Anadolu'da ilk kez Alişar'dan, uzun boyunlu bir krater üzerinde ortaya çıkar. Benzer örneklerin Boğazköy'de de bulunması, bu motifin yaygınlığını gösterir. Gordion ise Friglerin kalbi olarak kabul edilir ve burada meander motiflerine en eski biçimleriyle Tümüls III ve P dönemlerinde rastlanmaktadır. İlginç olan, sonraki tahrip katmanlarında bu desenlerin çok daha yoğun şekilde kullanılmış olmasıdır (Özkaya, 1995, s. 48,49). Yunan repertuarındaki bazı meander motifleri, Gordion ve diğer Anadolu merkezlerinde de karşımıza çıkar. Zamanlamalar ve motiflerin karmaşıklıkları göz önüne alındığında, bu benzerliklerin tamamen tesadüf olduğunu söylemek zordur. Anadolu'daki meander desenlerinin doğrudan Yunan dünyasından ilham aldığı ve özellikle dağlık

bölgelerdeki sanatçıların kendi özgün formlarını katarak bu motifleri harmanladığı düşünülebilir. Gordion'da en yaygın meander tipi, Tip 1 olarak adlandırılan, kahverengi üzerine Buff renkli seramiklerde, "Süslü Sınıf" ve genişletilmiş stilist çember içinde yalnızca tamamlayıcı bir unsur olarak kullanılan tek çizgili anahtar desendir. Bu tasarım, Tümülüs P ve III katmanlarında sıkça görülmektedir. Tip 1 meander, Halys bölgesinden bilinirken, güneyde Dokuzlar'da daha sık rastlanan bir motif olarak bilinmektedir. Bu bölgelerde meandrolar genellikle üstte ve altta kapalıdır.

Gordion'daki gibi kesintisiz bir desen kaybetmezler ve aynı zamanda boyalı çizgiler Gordion'dakinden daha kalındır, bu nedenle tasarım daha belirgin ve temiz değildir. Bu özellikler muhtemelen Frigya'da yaygın olan çömlekçiler tarafından benimsenen özelliklerdir, burada tasarımın lineer etkisi Yunanistan'daki gibi benzerdir. Tip 2 olarak sınıflandırılan kancalı meanderler, Yunanistan'da daha basit bir türeme olarak görülür.

Bu motif, genellikle orijinal meander motifinin tersine, kancalar veya L şekilleri ile karakterizedir. Yunanistan'da, bu tasarım M.Ö. 8. yüzyılın ilk yarısında Attika ve Argive Orta Geometrik II döneminden önce ortaya çıkmaz ve Geç Geometrik döneme kadar Doğu Yunanistan dâhil diğer bölgelere yayılır. Frigya ve Anadolu'da, boyalı tasarımlarda nadiren çizgileme kullanılmış olmasına rağmen, Gordion'daki kancalı meanderler ile Doğu Yunanistan'daki benzer örnekler arasındaki örtüşmeler, olası bir bağlantıya işaret ediyor olabilir.

Tip 3A ve 3B, ikisi de meanderlerin farklı versiyonlarıdır. Tip 3A, temelde çapraz çizgili bir meander kancası olup iki ek içe dönüş içerir. İki katlı yapısıyla Tip 3B, orijinal meander deseninin bölünmüş ya da parçalanmış bir türünü yansıtır. (Sams., 1994, s. 145, 146). Baklava motifleri, Zigzaglarla birlikte Koine sanatının yaygın unsurlarındandır; ancak bazı varyantları o kadar sade ve yaygındır ki hemen her yerde karşımıza çıkabilir. Tümülüs W61'de rastlanan noktalı baklava dizileri ise özellikle Frigya'ya özgü bir karakter taşır. Bu motifler, damga ve oyma teknikleriyle sıkça tekrar edilirken, ahşap kakmada ise nadiren görülür. Her durumda, motiflerin oluşum yöntemi, seramikte kullanılan boyama tekniklerinden farklılık arz eder. Yine de genel olarak ilham kaynağının seramik süslemeleri olduğu düşünülmektedir (Sams., 1994, s. 143, 144).

Çapraz çizgi deseni, kareli çizgiler, üçgenler ve diğer motiflerin en yaygın dolgu unsuru olarak işlev görürken, Erken Frig döneminde çapraz çizgiler en çok tercih edilen desenlerden biri olmuştur. Bu motif, Syro-Anadolu koine bölgesinde de yaygın olarak karşımıza çıkar. Tip1 çeşidi,

genellikle sıkı ve düzenle işlenmiş düz çapraz çizgilerden oluşur ve en yaygın olanıdır. Tip 2 ise daha nadir görülür ve Gordion dışındaki az sayıda örneğine dayanarak, özellikle Frig kültürüne özgü bir tip olarak kabul edilir. Noktalı çapraz çizgiler olarak bilinen Tip 2, Brownon- B Ware ve genişletilmiş süslemeli sınıfların karakteristik desenidir; buna karşın, düz Tip 1 deseninin nadir örnekleri mevcuttur (Sams., 1994, s. 148,149). Eğik dama deseni, dikey tipe benzer şekilde iki temel çeşitte karşımıza çıkar: dolu olan Tip 1 ve çapraz desenlere sahip Tip 2. Her iki tur de Doğu Platosu'nda nadiren görülürken, özellikle Balkanlar'ın Kuzeybatı Geometrik Seramiklerinde oldukça yaygın oldukları gözlemlenmektedir (Sams., 1994, s. 150).

Kafes desenleri, dikey kontrol panosunu andıran bir yapıda olup, tüm karelerin aynı şekilde işlendiği nadir örnekler arasında yer alır ve Erken Frig döneminde yaklaşık on örneği bulunmaktadır. En sade versiyonu olan Tip 1 ise, tamamen boş karelerden oluşan açık ve tek sıralı bir ızgara formundadır (Sams., 1994, s. 150). EPB V döneminde, mezgıt balığı deseninin dar dikey bantlar şeklinde yer aldığı süsleme olarak balıksırtı motifi bilinir ve aynı zamanda destekleyici bir alan işlevi görür. Erken Frig dönemi süslemelerinde bu ikincil kullanımın tekrarlandığına dair bilgi bulunmamakla birlikte, dikey düzenlemeler Yıkım Katmanında yeniden ortaya çıkar (Sams., 1994, s. 154). Tüy formundaki ağaç motifi, Frigya'nın doğu platosunda komşu kültürlerle ortaklaşa kullanılan motifler arasında yer alır ve burada hem dikey hem de yatay varyasyonları görülmektedir. Tüy ağaçları, Alishar'da silüet hayvanlarıyla birlikte işlenmiş bitkisel formlar olarak görünür. Erken Frigya serisinde tüy ağaçlarının az sayıda bulunan örnekleri dökümle ilişkili olduğu izlenimini verir (Sams., 1994, s. 154).

5. SONUÇ

Kelebek panel motifi, tek veya çift çizgilerle şekillendirilir ve X harfi ile dört parçalı üçgen motiflerinin kombinasyonlarıyla zenginleştirilir. Erken ve Orta Frig dönemlerinde görülen bu motif, aynı zamanda Grek ve Anadolu sanatında da benzer örneklerle karşılaşılır. Bazı varyantları, Kuzeybatı Geometrik tarzda da benzer örnekler taşır. X-panel benzeri olan kelebek deseni ise, yanları içe doğru kıvrılmış dolu bir figürdür. Doğu platosunda ve özellikle Alishar Vc katmanlarından itibaren bu motif, amfora kollarında ve boyun bölgelerinde sıkça rastlanır. Şehir Höyüğü'nde ise kelebek panelleri, EPB VII döneminden önce ortaya çıkmaz.

Demir Çağı'nda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde gelişen seramik sanatı, Friglerin kültürel etkileşimlerinin izlerini taşır. Özellikle Grek, Asur,

Urartu, Kuzey Suriye ve Hitit-Anadolu sanatlarıyla olan ilişkiler bu gelişimi şekillendirmiştir. Örneğin, Asur seramiklerinde sıkça görülen hayvan figürleri ve bitkisel motifler, bazı benzerlikler taşıyan Demir Çağı Anadolu seramiklerinde de kendini gösterir. Ancak, Frig seramiklerindeki motiflerin daha doğal ve canlı bir tarzda işlendiği ve Asur kökenli örneklerle aralarında belirgin farklılıklar olduğu belirtilir.

Frig seramiklerinde yaygın olarak kullanılan geometrik desenler arasında iç içe daireler, dama bezemeleri, zigzaglar, baklava motifleri, üçgenler ve meander motifleri mevcuttur. Bu motiflerin çoğu hem Erken hem Orta dönemlerde görülürken, bazıları Geç Frig dönemine özgüdür. Örneğin:

- Işın (Erken, Assur, Urartu, Grek) motifleri, Erken dönemde Assur, Urartu ve Grek etkilerini taşır.
- Üçgen motifleri, üç ayrı tipte karşımıza çıkar: Tip 1 Grek, Tip 2 Assur, Tip 3 ise Geç dönemde Hitit ve Anadolu ile ilişkilidir.
- Zigzag bezemeleri, özellikle Erken ve Orta Frig dönemlerinde dört farklı tipte kullanılır. Tip 1 ve Tip 2, Assur ve Kuzey Suriye etkisi taşırken; Tip 4 hem Urartu hem Grek etkilerini yansıtır.
- Dama bezemeleri, Erken döneme ait Tip 1A ve Tip 1B ile Assur ve Kuzey Suriye bağlamında değerlendirilirken; Tip 1C, Orta dönemde Malatya çevresinde görülür. Tip 2 ise yine Erken ve Orta dönemlerde Assur ve Grek etkilerine işaret eder.
- Meander desenleri, üç alt tipe ayrılır (Tip 1, Tip 2, Tip 3A-B) ve hem Erken, Orta hem de Geç Frig dönemlerinde Urartu ve Grek sanatlarıyla paralellik gösterir.
- Baklava motifleri, basit formları Erken ve Orta dönemde, özellikle Assur etkisiyle görülürken; kompleks desenler Anadolu ile ilişkilidir.
- Çapraz çizgi desenleri, Tip 1 Assur etkisini taşır ve Erken döneme aittir.
- Eğik dama motifleri, Orta ve Geç dönemde Grek ve Urartu bağlantılarına işaret eder.
- Kafes desenleri, üç ayrı tipte Erken Frig döneminde kullanılmıştır ve Tip 1 Assur etkisiyle öne çıkar.
- Balık sırtı ve tüy şeklinde ağaç motifleri ise Orta ve Geç dönemlerde Hitit ve Anadolu'nun izlerini taşır.

Bu motiflerin her biri, Frig seramik sanatının estetik ve kültürel yapısını zenginleştirmiştir. Özellikle, Grek geometrisinin Frig seramiklerinde benzer desenlerle görülmesi, kültürel etkileşimin doğrudan bir yansımasıdır. Arkeolojik bulgular, Kargamış'taki Frig betimlemeleri ve

Gordion'daki eserler gibi örnekler üzerinden, Friglerin Kuzey Suriye ve diğer yakın bölgelerle olan kültürel ilişkilerini göstermektedir. Bu ilişkiler, sanat ve seramik üretimindeki motiflerin benzerliklerinde kendini gösterir ve Frig mobilya ve seramik sanatının gelişiminde dış etkilerin önemli bir rol oynadığını ortaya koyar.

Frig sanatının kökenlerine ve gelişimine dair detaylı bir inceleme, Anadolu'nun tarihî ve kültürel zenginliğine ışık tutar. Frig sanatının evrimi, kültürel alışveriş ve etkileşimin zengin bir örneği olarak karşımıza çıkar. Frigler, Orta Anadolu'nun kalbinde, özellikle M.Ö. 8. yüzyılda altın çağlarını yaşarken sanatları da zirveye ulaşmıştır. Yunan ve Asur sanatının etkileriyle harmanlanan Frig sanatı, özellikle geometrik desenlerdeki ustalığı ve estetik anlayışıyla dikkat çeker.

Frig sanatının ikonografik ve stilistik evrimi, beş ayrı evrede incelenir. Erken Frig döneminden itibaren eşmerkezli daireler, ışın dizinleri ve stilize ağaçlar gibi motifler belirgindir. Bu motifler hem Hitit hem de Urartu etkileri taşır.

Olgun dönemde ise geometrik bezemelerdeki karmaşıklık ve incelik ön plana çıkar. Bu dönemdeki eserler, mobilya ve seramiklerde görülen zengin süslemelerle tanınır. Özellikle mobilyacılık alanında Frigler, ahşap oymacılığı ve kakmacılık konularında büyük ustalık sergilemiştir.

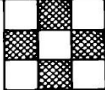
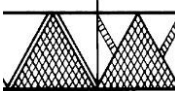
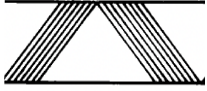
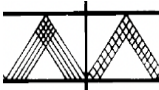
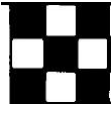
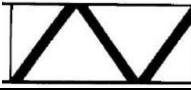
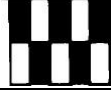
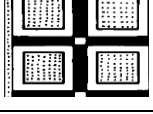
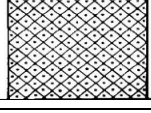
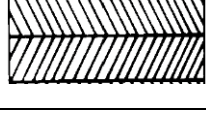
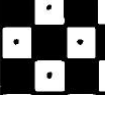
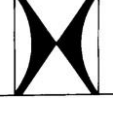
Sarı şimşir ağacı ile cevizin estetik birlikteliği ve ardıç kakmaları gibi detaylar, Frig mobilyalarının benzersizliğini vurgular. Gordion'daki fildişi atölyesi ve ahşap oyma geleneği, bölgedeki zengin ormancılık kaynaklarıyla ilişkilendirilir.

Frigya'nın sanatı, Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde etkisini göstermiştir: Gordion, Kerkenes, Pazarlı gibi yerlerdeki arkeolojik buluntular, Frig sanatının hem çeşitliliğini hem de derinliğini yansıtmaktadır. Özellikle XII. grup fibulalar gibi bronz eserler, Frigya'daki yerel üretimin önemli birer göstergesidir. Frigya sanatı, Anadolu'nun antik dönemlerinde önemli bir kültürel ve estetik zenginliğe sahip olmuştur. Özellikle seramik sanatında kullanılan motifler, sanatın gelişiminde ve kültürel etkileşimlerde önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak, Frig seramik sanatı, Grek, Asur, Urartu, Kuzey Suriye, Hitit ve Anadolu kültürleriyle olan etkileşimlerin bir ürünü olarak görülmektedir. Bu sanatın motifleri ve süslemeleri, Anadolu'nun farklı bölgelerindeki kültürel bağlantıları ve tarihsel gelişimini yansıtırken,

Frigya'nın sanatsal ve kültürel zenginliğinin özel bir işareti olarak kabul edilir.

Bezeme Şeması

6. SUMMARY

The Phrygians emerged as one of the most influential cultures of Anatolia during the first millennium BCE, playing a significant role between roughly 1200 and 700 BCE. Their origins and arrival in Anatolia have been long debated among scholars. Ancient writers such as Herodotus and Strabo suggested that the Phrygians migrated from the Balkans to Asia Minor, settling in central Anatolia after the collapse of the Hittite Empire. Archaeological evidence, however, paints a more complex picture: while traces of cultural continuity with the Hittite and post-Hittite world exist, there are also signs of external influences. Thus, the Phrygians may best be understood as a synthesis of incoming groups and indigenous populations, who together forged a distinct political and artistic identity.

Phrygian art is particularly remarkable for its openness to interaction with surrounding cultures. Throughout their history, the Phrygians maintained strong contacts with Anatolian neighbors, the Mesopotamian world, and especially the Greeks. Greek craftsmen admired and imitated Phrygian woodwork and metalwork, while Phrygian artisans absorbed stylistic elements from the Aegean and Near Eastern traditions. This reciprocal relationship enriched Phrygian craftsmanship and allowed it to achieve a level of technical and aesthetic sophistication that placed it among the most admired artistic traditions of the ancient Mediterranean.

A central feature of Phrygian artistic production is its geometric character. Unlike the representational tendencies of Near Eastern art, Phrygian decorative schemes often employed abstract and linear motifs, creating compositions that were both orderly and symbolic. Excavations at Gordion and other centers reveal that Phrygian pottery, woodwork, and textiles carried a strong emphasis on symmetry and repetition. These designs were not mere ornaments but conveyed a sense of identity and continuity, linking Phrygian artisans to broader traditions of Anatolia while preserving their unique cultural voice.

Phrygian ceramic production is especially rich in its variety of motifs. Pottery vessels often display geometric designs such as radiating lines, concentric circles, zigzags, meanders, and checkerboard patterns. These motifs were not arbitrary but corresponded to specific chronological phases and regional preferences. For example, during the Early Phrygian period (ca. 750–730 BCE), motifs such as concentric circles and radiating lines dominated, particularly in eastern Phrygia, where continuity with earlier Anatolian styles is evident. In the Mature Phrygian period (ca. 725–650

BCE), zigzags, triangles, and checkerboard motifs became widespread, reflecting both internal innovation and increased contact with neighboring cultures. Finally, in the Late Phrygian period (ca. 575–300 BCE), meanders, “T”-shaped motifs, and other Greek-inspired designs appeared, testifying to strong Hellenic influence during the post-Persian and Hellenistic phases.

These decorative patterns also reveal much about cultural exchange. Radiating motifs and concentric circles may echo Bronze Age traditions of the Hittites and Mycenaeans, while zigzag and meander motifs parallel those of contemporary Greek Geometric pottery. The checkerboard designs, often executed in red and black, suggest experimentation with contrast and rhythm similar to textile patterns, perhaps indicating an overlap between ceramic and fabric artistry. Moreover, the introduction of the “T”-motif in the late period illustrates the assimilation of Greek stylistic preferences into Phrygian craft, without entirely displacing local traditions. In this way, Phrygian ceramics function as a visual dialogue between past and present, native and foreign.

Beyond ceramics, the Phrygians distinguished themselves in metalwork, woodcarving, and monumental architecture. The royal tumuli at Gordion, with their rich grave goods, provide abundant evidence of the sophistication of Phrygian craftsmanship. Wooden furniture, bronze vessels, and intricate inlays demonstrate technical mastery, while the monumental rock-cut façades of Midas City reflect the Phrygians’ ability to blend geometric precision with symbolic expression. These monuments, often adorned with meanders and other repeating motifs, underline the central role of geometry in Phrygian aesthetic thought.

The cultural significance of these artistic achievements extends beyond mere decoration. Phrygian motifs likely carried symbolic meanings connected to religious beliefs, cosmological ideas, or social structures. The repetition of geometric patterns may have evoked order and stability, while the incorporation of foreign motifs may have signified openness and adaptability. In this sense, Phrygian art embodies both continuity with Anatolia’s deep-rooted traditions and responsiveness to external stimuli.

Modern scholarship continues to shed light on these dynamics. Researchers such as Akurgal, Özkaya, and Muscarella have emphasized the multi-layered character of Phrygian culture, while more recent studies highlight the importance of cross-cultural interactions in shaping Phrygian identity. Archaeological finds from Gordion and other sites reinforce the

view that the Phrygians were not an isolated people but active participants in the cultural networks of the ancient Near East and Mediterranean.

In conclusion, the Phrygians present a compelling case of cultural synthesis and artistic innovation. Their origins, though debated, reflect a fusion of local Anatolian traditions and migratory influences from the west. Their art, grounded in geometric abstraction yet enriched by contact with neighboring cultures, stands as a testament to their adaptability and creativity. Phrygian ceramics, with their evolving motifs across different periods, provide a particularly vivid window into this process. By integrating elements from both the past and the surrounding world, the Phrygians created an artistic legacy that not only influenced contemporaneous cultures but also left a lasting imprint on the cultural history of Anatolia.

7. KAYNAKLAR

- Akurgal, E. (1955). *Phrygische kunst*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu kültür tarihi*. Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Akurgal, E. (2003). *Anadolu uygarlıkları* (8.baskı). İzmir: Net Turistik Yayınları.
- Akurgal, E. (2005). *Anadolu kültür tarihi*. TÜBİTAK.
- Baydur, N. (1970). *Kultepe (Kaneş) ve Kayseri tarihi üzerine araştırmalar*. İstanbul: İ.E.F. Yayını.
- Berkol, C. (2020). *Tarihsel süreçte kemer ve kuşak kullanımı*. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 28,41.
- Devries, K. (2006). Phryg krallığı Midas' ın ülkesi. *Arkeo Atlas*, 6.
- Erdan, E. (2019). Frig tipi fibulalarda tanrıça sembolizmi üzerine bazı düşünceler. *Art-Sanat Dergisi*, 163,185.
- Ertuğrul, C. (1983). Fibeln in Anatolien I. In *Prähistorische Bronzefunde Abteilung XIV*, 8. München
- Herodotos. (2002). *Herodot tarihi* (M. Ökmen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hnla, P. (2012). *Pottery of Troy VIIb: Chronology, classification, context and implications of Trojan ceramic assemblages in the Late Bronze Age/Early Iron Age transition* (Doktora tezi). Universität Tübingen.
- Kınal, F. (1987). *Eski Anadolu tarihi* (2.baskı). Ankara: T.T.K. Yayını.
- Melih Arslan, M. A. (2010). *Roma hamamı sütunlu cadde 2010 Yılı Kazı Çalışmaları*.
- Memiş, E. (2009). *Eskiçağ tarihinde doğu-batı mücadelesi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Memiş, E. (2012). *Troya ve Troyalılar (Troyalılar Türk müdür?)*. Ankara: Altınpost Yayınları.
- Morgan, K. R. (2015). *Women and weaving in the city of Midas*. In G. Darbyshire (Ed.), *The golden age of King Midas: Exhibition catalogue*. Philadelphia:

University of Pennsylvania Press.

- Muscarella, O. W. (1964). Ancient safety pins: Their function and significance. *Expedition*, 34.
- Muscarella, O. W. (1967). Fibulae represented on sculpture. *Journal of Near Eastern Studies*, 26.
- Muscarella, O. W. (1967). *Phrygian fibulae from Gordion*.
- Muscarella, O. W. (2007). Frig fibulaları/Phrygian fibulae. *Friglerin gizemli uygarlığı*. içinde İstanbul.
- Özgüç, T. (1950). *Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Kültepe kazısı raporu*, 1948: Ausgrabungen in Kültepe: Bericht über die im Auftrage der Türkischen historischen Gesellschaft. Ankara: TTK.
- Özkaya, V. (1995). İ.Ö. *Erken Birinci Binde Frig boyalı seramiği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayın.
- Ramsay, W. M. (1888). A Study of Phrygian Art (partI). *The Journal of Hellenic Studies*, 9.
- Sams, G. K. (1989). (1989). Sculpted orthostates at Gordion. In *Anatolia and the ancient Near East: Studies in honor of Tahsin Özgüç* (s. 447-454).
- Sams., K. G. (1994). *The Gordion excavations, 1950-1973, final reports (Vol. 4): The early Phrygian pottery*. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology.
- Sevin, V. (1999). *Anadolu arkeolojisi* (2. basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Simpson, E. (1988). *The Phrygian artistic intellect. Notes in the History of Art*.
- Simpson, E. (2010). *The Gordion wooden objects (Vol. 1): The furniture from Tumulus MM*. Leiden: Brill.
- Strabon. (1987). *Antik Anadolu coğrafyası: Geographika: XII-XIII-XIV* (A. Pekyaman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Vassileva, M. (2005). The belt of the goddess: Phrygian tombs versus Greek sanctuaries. *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis, Supplementum IV*, 91-101.
- Vassileva, M. (2007). *First millennium BC ritual bronze belts in an Anatolian and Balkan context*. *Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis, Supplementum IV*, 669-679.
- Young, R. S. (1983). *The Gordion excavations final reports (Vol. 1): Three great early tumuli Gordion I*. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology.
- Young, S. R. (1960). The Gordion campaign of 1959: Preliminary report. *American Journal of Archaeology*, 64, 227-243.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi veya kurumla finansal ilişkim bulunmadığını; dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmamızın olmadığını beyan ederiz.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Prof. Dr. Bahattin ÇELİK % 60; YL Mezun Mustafa ŞENER % 40.